

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

OAV MATNLARIDA BAHOLOVCHI TIL VA UNING TARJIMADA EKVIVALENTLIGI: QIYOSIY YONDASHUV.

D.D.Mamanazarova

O‘qituvchi O‘zbekiston davlat jahon tillari unioversiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada ommaviy axborot vositalari (OAV) matnlarida baholovchi tilning qo‘llanilishi va uning tarjima jarayonidagi ekvivalentligi qiyosiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. OAV diskursi auditoriyaga ta‘sir ko‘rsatish, ijtimoiy fikrni shakllantirish va hodisalarga munosabat bildirishda baholovchi til birliklaridan keng foydalanadi. Tadqiqotning maqsadi baholovchi tilning lingvistik xususiyatlarini aniqlash hamda ularning tarjimada pragmatik ekvivalentligini ta‘minlash usullarini o‘rganishdan iborat. Ingliz va o‘zbek tillaridagi media matnlar qiyosiy tahlil qilinib, modulatsiya, adaptatsiya va ekvivalentlik kabi tarjima strategiyalari aniqlanadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, tarjimada formal moslikdan ko‘ra funksional moslik ustuvor bo‘lib, madaniy va pragmatik omillar muhim rol o‘ynaydi.

Kalit so‘zlar: baholovchi til, OAV diskursi, tarjima, pragmatik ekvivalentlik, lingvopragmatika, qiyosiy tahlil.

Kirish. Ommaviy axborot vositalari matnlari zamonaviy jamiyatda muhim kommunikativ vosita bo‘lib, ular orqali axborot uzatish bilan birga ijtimoiy fikr va munosabatlar shakllantiriladi. OAV diskursining asosiy xususiyatlaridan biri uning baholovchi xarakterga ega ekanligidir. Ya‘ni, matnlarda voqea-hodisalarga nisbatan muallif yoki nashrning pozitsiyasi til vositalari orqali ifodalanadi. Baholovchi til birliklari — sifatlar, ravishlar, metaforalar va boshqa ekspressiv vositalar orqali ifodalanib, o‘quvchi yoki tomoshabinga ma‘lum bir ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli ularning tarjimada to‘g‘ri va adekvat uzatilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Lingvopragmatik nuqtai nazardan, tarjima jarayoni faqat semantik mazmuni emas, balki kommunikativ maqsad va pragmatik ta‘sirni ham qayta yaratishni talab qiladi. Shuning uchun pragmatik ekvivalentlik tushunchasi OAV matnlarini tarjima qilishda markaziy o‘rin tutadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi OAV matnlaridagi baholovchi tilning lingvistik xususiyatlarini aniqlash va ularning ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjimasida qanday strategiyalar qo‘llanilishini tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot materiali va metodlari. Mazkur tadqiqotda ommaviy axborot vositalari (OAV) matnlarida qo‘llaniladigan baholovchi til birliklari va ularning tarjimada ifodalanish xususiyatlari tahlil qilindi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz tilidagi zamonaviy media matnlar (yangiliklar maqolalari, tahliliy chiqishlar, internet nashrlari) hamda ularning o‘zbek tilidagi tarjimalari yoki mazmunan mos parallel matnlar tanlab olindi. Matnlar ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va sport mavzularini qamrab olib, baholovchi birliklarga boy bo‘lish mezoni asosida saralandi. Materiallar maqsadli tanlash (purposive sampling) usuli orqali yig‘ildi. Tanlov jarayonida ayniqsa baholovchi leksika (sifatlar, ravishlar), ekspressiv vositalar, metaforalar

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

va kuchaytirgichlardan keng foydalanilgan fragmentlarga alohida e'tibor qaratildi. Tadqiqot metodologik jihatdan sifat (qualitative) va qiyosiy tahlilga asoslanadi. Asosiy metodlar quyidagilardan iborat:

Diskurs tahlili – OAV matnlarida baholovchi birliklarning qo'llanishi va ularning kommunikativ vazifalarini aniqlash uchun;

Lingvopragmatik tahlil – baholovchi birliklarning kontekstual ma'nosi va auditoriyaga ta'sirini o'rganish uchun;

Qiyosiy tahlil – ingliz va o'zbek matnlaridagi baholovchi birliklarni taqqoslash va ularning tarjimada qanday o'zgarishini aniqlash uchun;

Tavsifiy (deskriptiv) metod – aniqlangan hodisalarni tizimlashtirish va umumlashtirish uchun.

Tahlil jarayoni bir necha bosqichda amalga oshirildi:

baholovchi birliklarni aniqlash va tasniflash;

ularning pragmatik funksiyalarini belgilash;

asl va tarjima matnlarini qiyoslash;

qo'llanilgan tarjima strategiyalarini (ekvivalentlik, modulatsiya, adaptatsiya, tushirib qoldirish va qo'shimcha kiritish) aniqlash;

pragmatik siljishlarni izohlash.

Mazkur yondashuv baholovchi til birliklarining tarjimada qanday transformatsiyaga uchrashini va pragmatik ekvivalentlik qanday ta'minlanishini kompleks tarzda tahlil qilish imkonini beradi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, OAV matnlarida baholovchi til nafaqat axborotni uzatish, balki auditoriya fikrini shakllantirish va yo'naltirishda muhim vosita hisoblanadi. Baholovchi birliklar orqali voqea-hodisalarga ijobiy yoki salbiy munosabat beriladi va bu tarjimada alohida e'tibor talab qiladi. Tahlil jarayonida aniqlanishicha, tarjimonlar ko'pincha modulatsiya va adaptatsiya strategiyalariga murojaat qiladilar. Masalan:

“a controversial decision” → *“bahsli qaror”* (ekvivalentlik)

“a deeply flawed policy” → *“jiddiy kamchiliklarga ega siyosat”* (modulatsiya orqali yumshatish)

Ba'zi hollarda baholovchi ma'no kuchaytiriladi:

“an important issue” → *“juda muhim masala”* (intensifikatsiya)

Yoki aksincha, yumshatiladi:

“a disastrous outcome” → *“yomon natija”* (mitigatsiya)

Shuningdek, madaniy moslashuv zarur bo'lgan holatlar ham kuzatiladi:

“a political storm” → *“siyosiy bo'ron”* (metaforik ekvivalent)

“a landslide victory” → *“katta ustunlik bilan g'alaba”* (adaptatsiya)

Bu misollar shuni ko'rsatadiki, baholovchi birliklarning tarjimasi ko'pincha to'g'ridan-to'g'ri emas, balki kontekst va auditoriyaga mos holda qayta ifodalanadi. Natijada pragmatik siljishlar yuzaga keladi, ya'ni asl matndagi baholash darajasi yoki ohangi tarjimada o'zgaradi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari OAV matnlarida baholovchi til keng qo‘llanilishini va uning tarjimada turli transformatsiyalarga uchrashini ko‘rsatdi. Baholovchi birliklar asosan sifatlar, ravishlar, kuchaytirgichlar va metaforalar orqali ifodalanadi hamda auditoriyaga emotsional va baholovchi ta’sir ko‘rsatadi. Qiyosiy tahlil natijasida tarjimada quyidagi strategiyalar ustunligi aniqlandi: ekvivalentlik, modulatsiya, adaptatsiya hamda ayrim hollarda tushirib qoldirish yoki qo‘shimcha kiritish. Shu bilan birga, tarjima jarayonida pragmatik siljishlar — kuchaytirish, yumshatish va aniqlashtirish — kuzatildi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, tarjimada formal moslikdan ko‘ra funksional va pragmatik ekvivalentlik ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot OAV matnlarida baholovchi tilning muhim lingvistik va pragmatik xususiyatlarga ega ekanligini ko‘rsatdi. Baholovchi birliklar orqali muallif pozitsiyasi ifodalanib, auditoriya fikri va munosabatiga ta’sir ko‘rsatiladi. Tahlil natijalari shuni tasdiqladiki, tarjima jarayonida baholovchi ma’noni to‘liq saqlash uchun modulatsiya, adaptatsiya va ekvivalentlik kabi strategiyalar qo‘llaniladi. Bunda formal moslikdan ko‘ra funksional va pragmatik ekvivalentlik ustuvor hisoblanadi. Shuningdek, madaniy va kontekstual omillar tarjima jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi va pragmatik siljishlarning yuzaga kelishiga sabab bo‘ladi. Umuman olganda, baholovchi tilni tarjima qilish tarjimondan nafaqat lingvistik, balki lingvopragmatik kompetensiyani ham talab qiladi. Kelgusida ushbu yo‘nalishda kengroq korpus asosida va boshqa til juftliklari kesimida tadqiqotlar olib bo‘rish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Martin J. R., White P. R. R. *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. – London: Palgrave Macmillan, 2005. – 348 p.
2. Nida E. A. *Toward a Science of Translating*. – Leiden: Brill, 1964. – 331 p.
3. Nord C. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. – Manchester: St. Jerome Publishing, 1997. – 154 p.
4. Vermeer H. J. *Skopos and Commission in Translational Action // The Translation Studies Reader / ed. by L. Venuti*. – London: Routledge, 2000. – P. 221–232.
5. Munday J. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. – 3rd ed. – London: Routledge, 2016. – 394 p.
6. Baker M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. – 3rd ed. – London: Routledge, 2018. – 384 p.
7. Newmark P. *A Textbook of Translation*. – London: Prentice Hall, 1988. – 292 p.
8. Hatim B., Mason I. *Discourse and the Translator*. – London: Longman, 1990. – 258 p.
9. House J. *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. – Tübingen: Narr, 2015. – 207 p.
10. Tajvidi G. R., Arjani S. H. *Appraisal theory in translation studies: An introduction and review // Journal of Research in Applied Linguistics*. – 2017. – Vol. 8, No. 1. – P. 1–15.

